

عنوان مقاله:

تبارشناسی انگاره های اعتزالی در متون زرتشتی

محل انتشار:

مجله الهیات تطبیقی، دوره 8، شماره 17 (سال: 1396)

تعداد صفحات اصل مقاله: 18

نویسندگان:

ناصر گذشته - استادیار گروه ادیان و عرفان دانشگاه تهران، تهران، ایران

علی رمضان دماوندی - دانشجوی دکتری تاریخ گرایش ایران باستان، دانشگاه تهران، تهران، ایران

خلاصه مقاله:

اسلام در زمان و مکانی ظهور کرد که مناطق هم جوارش از سطح تمدنی پیشرفته تری نسبت به جزیره العرب برخوردار بودند. این سرزمین ها از نظر ظهور و حضور عقاید و باورهای گوناگون، پیشینه ای بسیار طولانی داشتند و این امر، رواج و گسترش مباحثات و مجادلات الهیاتی در این مناطق را موجب شده بود؛ از این رو، اسلام در مکانی ظهور کرد که زمینه مساعد برای مجادلات الهیاتی و کلامی داشت. قرآن کریم مروج و مشوق تفکر و تعقل در دین بود؛ به همین دلیل، مباحث کلامی و الهیاتی و در نتیجه، عالمان این علم در اسلام و بین مسلمانان جایگاه بالایی داشتند. دین پژوهان و خاورشناسان و اسلام شناسان، بارها نقش باورهای پیش از اسلام را در شکل گیری دستگاه های کلامی اسلام بررسی کرده اند. معتزله در گیرودار بحث و مناظره و ردیه نویسی با دیگر فرقه های مسلمان، همیشه با این اتهام روبه رو بودند که شما زرتشتی گرا (مجوس)، ایرانگرا (شعوبی) و زندیق (زندیک یا اهل تاویل؛ یعنی کسی که متون مقدس را تاویل می کند) هستید. معتزله همچنین به قدرگرایی (تقسیم حوزه کارهای خیر و شر میان انسان و خداوند) و عقل گرایی و عدل گرایی متهم بودند. به عبارت دیگر، آنان را به خوانش و تفسیر اسلام بر پایه آموزه های ایرانی، متهم و از این رهگذر، آنان را تکفیر می کردند. در این مقاله تلاش شده است که آیا این اتهام ها، جدای انگیزه های سیاسی، رقابتی و فرقه ای، رنگی از حقیقت دارد یا ندارد. این امر واقعیت دارد که شماری از اعتزالیان، موالی (ایرانیان) و غیرعرب بودند و در محیط عرب های مسلمان زندگی می کردند؛ مانند بصره و کوفه (که یا سابقه سکونت نداشتند یا موالی و اعراب به شکل هم زمان آن ها را ساکن کردند). در پژوهش حاضر، این مسئله با رویکردی تطبیقی و مقایسه ای بررسی شده است. شبهات زیادی در مسائلی مانند: صفات خداوند به ویژه صفات ذات، مبحث رویت، آزادی اراده و گزینش، استطاعت پیش از فعل، لزوم و وجوب ایمان عقلی، حسن و قبح ذاتی، مبحث الم، صدور خیر محض از ذات پروردگار و ناتوانی او در ارتکاب فعل قبیح، موجب شده است تاثیرپذیری دستگاه کلامی معتزله از انگاره های زرتشتی، امری ممکن و حتی متحقق دانسته شود. سرانجام نتیجه گرفته شد ایرانیان با توجه به پیشینه یزدان شناسی رسوخ کرده در ذهن و زبانشان، خوانشی عقل مدارانه و عدل مدارانه از اسلام به دست آوردند؛ مکتب معتزله محصول این خوانش بود.

کلمات کلیدی:

اعتزال، تبارشناسی، عدل گرایی، کلام تطبیقی، متون زرتشتی

لینک ثابت مقاله در پایگاه سیویلیکا:

<https://civilica.com/doc/1210504>

